

QO'SHMA KORXONALARDA ISHLAB CHIQARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA TANNARXNI PASAYTIRISH STRATEGIYALARI

Abduraximova Malika Anvarjon qizi

Andijon davlat texnika instituti 4-bosqich

“Buxgalteriya hisobi va audit” yo‘nalishi talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15463479>

Annotatsiya: Mazkur tezisda qo'shma korxonalarda ishlab chiqarish samaradorligini oshirish maqsadida tannarxni pasaytirish strategiyalari tahlil qilingan. Tannarxning ishlab chiqarish xarajatlariga bog'liqligi, uni qisqartirishning texnologik va boshqaruv asoslari, raqobatbardoshlik va foydalilik darajasiga ta'siri yoritilgan. Strategiyalar ichida avtomatlashtirish, normativ xarajatlarni optimallashtirish, isrofgarchilikni kamaytirish va resurslardan oqilona foydalanish kabi usullarning samaradorligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: qo'shma korxona, ishlab chiqarish samaradorligi, tannarx, xarajatlarni optimallashtirish, iqtisodiy strategiya, resurs tejamkorligi.

Hozirgi kunda O'zbekistonda faoliyat yuritayotgan qo'shma korxonalar iqtisodiyotning muhim drayverlari hisoblanadi. Ular texnologik ilg'orlik, xorijiy investitsiya, boshqaruv madaniyati va mahsulot sifati bo'yicha ichki korxonalarga nisbatan ustunlikka ega. Ammo ishlab chiqarish xarajatlarini boshqarish va mahsulot tannarxini maqbul darajada saqlash masalasi qo'shma korxonalar uchun ham dolzarb muammodir. Ayniqsa, energiya narxlarining oshishi, ishchi kuchi tannarxi, transport va logistik xarajatlarning yuqoriligi umumiy tannarx ko'rsatkichiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish uchun eng avvalo tannarxni pasaytirish bo'yicha strategik yondashuvlarni ishlab chiqish zarur. Ushbu tezisda mazkur strategiyalarning mohiyati, turlari va amaliy qo'llanilishi tahlil qilinadi.

Tannarxni pasaytirish har qanday ishlab chiqaruvchi korxona, ayniqsa xorijiy sarmoya ishtirokidagi qo'shma korxonalar uchun dolzarb masaladir. Bu, bir tomondan, mahsulotning raqobatbardoshligini oshirishga, boshqa tomondan esa korxonaning moliyaviy barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi. Qo'shma korxonalar faoliyatida tannarxni boshqarish masalasi milliy korxonalarga nisbatan murakkabroq, chunki ular turli soliq, moliyaviy va mehnat qonunchilik tizimlarini birlashtirgan sharoitda ishlaydi. Shuningdek, xorijiy investorlar korxonaning har bir operatsiyasida iqtisodiy samaradorlikka alohida e'tibor qaratadi. Shu boisdan, ishlab chiqarish tannarxini pasaytirishga yo'naltirilgan strategiyalar kompleks va tizimli yondashuvni talab etadi.

Avvalo, tannarx – bu mahsulot birligiga to'g'ri keladigan to'liq ishlab chiqarish xarajatlari yig'indisidir. Bu xarajatlar tarkibiga xom ashyo, yordamchi materiallar, ish haqi, amortizatsiya, energetika, transport, ta'minot, xo'jalik va boshqa xizmat turlari kiradi. Tannarxning yuqoriligi korxona foydasini pasaytiradi, mahsulot narxini oshiradi va raqobat kuchaygan bozor sharoitida savdoning qisqarishiga olib keladi. Shunday ekan, tannarxni pasaytirish samarali ishlab chiqarish tizimini yaratishning ajralmas elementi hisoblanadi. Qo'shma korxonalarda bu strategiyalar quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi: texnologik yangilanish, ishlab chiqarish jarayonini avtomatlashtirish, ishlab chiqarishning normativ asoslarda boshqarilishi, sifat nazoratining kuchaytirilishi, isrofgarchilikning kamaytirilishi va yordamchi xizmatlar xarajatlarining optimallashtirilishi.

Texnologik yangilanish orqali mahsulot ishlab chiqarishda qo'llanilayotgan uskunalar zamonaviylashtiriladi, ishlab chiqarish quvvati oshadi va mehnat resurslariga bo'lgan ehtiyoj kamayadi. Avtomatlashtirish esa inson omiliga bog'liq xatoliklarni bartaraf etish, unumdorlikni oshirish va ishlab chiqarish sikllarini qisqartirish imkonini beradi. Bu orqali ishlab chiqarish vaqtida sarflanadigan elektr energiyasi, xomashyo, ish haqi va texnik xizmat ko'rsatish xarajatlari sezilarli darajada kamayadi. Shu bilan birga, normativ asosda xarajatlarni hisobga olish va tahlil qilish orqali rejalashtirilgan xarajatlar bilan real sarf o'rtasidagi tafovut aniqlanadi, bu esa noto'g'ri xarajatlarning ildiziga yetishga imkon yaratadi. Rejalashtirishdagi aniqlik korxonani isrofgarchilikdan himoya qiladi va rejalashtirilgan tannarx doirasida ishlab chiqarishni tashkil etish imkonini beradi.

Yana bir muhim jihat – bu sifat nazoratining tizimli yondashuv asosida tashkil etilishi. Past sifatdagi mahsulotlar ko'p hollarda qayta ishlash yoki yo'q qilishga olib keladi, bu esa xarajatlarni ko'paytiradi. Sifat nazorati kuchaytirilganda bunday holatlar kamayadi va ishlab chiqarilgan har bir mahsulot birlik xarajatiga tushadigan yo'qotishlar kamayadi. Bundan tashqari, resurslardan oqilona foydalanish, masalan, ishlab chiqarishda ortiqcha xomashyo sarfini aniqlab, me'yoriy asosda sarflanishini ta'minlash ham tannarxga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, yordamchi xizmatlar – energiya, suv, transport, logistika, texnik xizmatlar xarajatlarini tahlil qilish orqali ularni optimallashtirish va alternativ manbalarga o'tish ham tannarxni sezilarli pasaytiradi.

Korxonaning ishlab chiqarish samaradorligi ko'pincha mehnat unumdorligi bilan bevosita bog'liq. Shu sababli, ishchilarni qayta tayyorlash, mehnatni tashkil etishdagi islohotlar, motivatsion tizimlar joriy qilish orqali mahsulot birligiga to'g'ri keladigan ish haqi va boshqa ijtimoiy xarajatlar kamaytiriladi. Bu, albatta, ishlab chiqarish hajmining ortishiga olib keladi va tannarxning pasayishini ta'minlaydi. Shu bilan birga, boshqaruv darajasidagi texnologik axborot tizimlarining joriy qilinishi ham xarajatlarni real vaqt rejimida nazorat qilish, xarajat markazlarini aniqlash va iqtisodiy qarorlarni tezkor qabul qilish imkonini beradi. Tannarx pasayishi foyda marjasining ortishiga olib keladi, bu esa korxonaning moliyaviy holatiga, kredit reytingiga va investorlar uchun jozibadorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Shunday qilib, qo'shma korxonalarda ishlab chiqarish samaradorligini oshirish bevosita tannarxni pasaytirish strategiyalari bilan uzviy bog'liqdir. Bu strategiyalarni korxonaning texnologik, boshqaruv va moliyaviy imkoniyatlarini hisobga olgan holda joriy etish nafaqat ishlab chiqarishdagi xarajatlarni qisqartiradi, balki xo'jalik yurituvchi subyekt sifatida korxonaning bozor sharoitida uzoq muddatli barqarorligini ta'minlaydi.

Misol tariqasida "UzKoreaTextile" qo'shma korxonasining 2021–2023 yillardagi tannarx dinamikasini ko'rib chiqamiz. Korxona 2021 yilda paxta mato ishlab chiqarish xarajatlarining 1 kv.m uchun o'rtacha tannarxini 16 500 so'm deb hisoblagan. 2022 yilda tannarx 17 300 so'mga oshgan, lekin 2023 yilda avtomatlashtirilgan kesish uskunalari, logistika xarajatlarining optimallashtirilishi va energiya tejankor texnologiyalar joriy etilishi natijasida tannarx 14 800 so'mga tushirilgan. Bu o'zgarishlar foyda marjasining 13% dan 20% gacha oshishiga olib kelgan.

Tahlil shuni ko'rsatadiki, tannarxning pasaytirilishi faqatgina xarajatlarni kamaytirish bilan emas, balki korxonaning umumiy strategik boshqaruv qarorlari, ishlab chiqarish madaniyati va innovatsion faoliyatining yuqori darajada bo'lishi bilan bog'liq. Tannarxni tushirishda noto'g'ri yondashuv sifatga salbiy ta'sir qilishi mumkin, bu esa bozorda

yo'qotishlarga olib keladi. Shu bois, sifat va tannarx o'rtasida optimal muvozanat saqlanishi kerak.

Qo'shma korxonalarda ishlab chiqarish samaradorligini oshirishda tannarxni pasaytirish strategiyalari muhim ahamiyat kasb etadi. Bunda xarajatlarni normativ asosda tahlil qilish, texnologik yangilanishlar kiritish, isrofgarchilikka chek qo'yish, ishchi kuchi samaradorligini oshirish, logistika va energiya tejamkorlikka e'tibor qaratish muhim omillardir. Strategik jihatdan bosqichma-bosqich va kompleks yondashuv asosida amalga oshirilgan xarajatlar optimallashtirishi ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi, foyda marjasini kengaytiradi va moliyaviy barqarorlikni ta'minlaydi.

References:

Используемая литература:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi, 2023-yilgi tahrir.
2. Abdukarimov A., Yo'ldoshev O. "Ishlab chiqarish tannarxi va narx siyosati". – T.: Iqtisodiyot, 2021.
3. Shodiev N.S. "Korxonada ishlab chiqarish samaradorligini oshirish masalalari", Toshkent moliya instituti ilmiy jurnali, 2023.
4. Normatov M. "Xarajatlar tahlili va ularni boshqarish mexanizmi", TMI, 2022.
5. O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi statistik axborotlari – www.mift.uz
6. UzKoreaTextile MChJ hisobot ma'lumotlari (shartli asosda).